

Eerder gepubliceerd in het Heraldisch Tijdschrift 16 (2010): 79-81, en 105-106.

Zegel van Filips II en Leiden universiteit

Anton C. Zeven, Anton.zeven@hetnet.nl

Sleutelwoorden: zegel, Leiden universiteit, oprichting, Filips II

In Heraldisch Tijdschrift 11 (2010): 79-81 beschreef ik het zegel van de universiteit van Leiden uit 1917. In dat artikel vermeldde ik dat Leiden deze universiteit kreeg als dank voor het weerstaan van de belegering door de Spanjaarden. Maar ik vermeldde ook dat de oprichting van de universiteit bekrachtigd werd door een zegel van Filips II. Ook wordt deze merkwaardigheid vermeld op internet (nl.wikipedia.org/wiki/universiteit_leiden/)
Van Filips' zegel is een deel bewaard gebleven, welke ik hier afbeeld (afb. 1). We zien een naar *sigillografisch* links gaande ridder te paard, die in zijn opgeheven rechterhand een zwaard boven zijn helm houdt. Verder zien wij zijn heraldisch wapen en gedeeltelijk omschrift S.PHIL.D.

De oprichting van de Leidse universiteit is een geschenk van Willem van Oranje aan Leiden, omdat de stad zich niet overgaf. Maar dan is opmerkelijk dat aan het document het zegel van Filips II hangt. Het lijkt logisch, want Filips was in 1575 nog heer van de Nederlanden. Maar Filips zal toch niet zelf de oprichting hebben willen bekrachtigen door zijn zegel af te drukken.

Wie drukte dan het zegel wel af? Filips' vertegenwoordiger? Heeft hij Filips goedkeuring aan het octrooi gehecht. Maar dan niet namens Filips.

Afb. 1.

Zegel van Filips II, gehecht aan het octrooi voor de oprichting der Leidse universiteit. Gemeentearchief Leiden.

Uit: G.A. Lindeboom. 1972. De geschiedenis van de medische wetenschap in Nederland. Bussum. 198p.

Het is mogelijk dat voor het graafschap Holland een zegel van Filips II in Den Haag of Leiden beschikbaar was, zoals dat ook voor Gelre/Zutphen het geval was. In 1572 zegelt de Gelderse vertegenwoordiger van Filips C. Roos "Cantzler und Raeden des Konincks in Gelderlandt" in Antwerpen een document (afb. 2). Filips is dan nog hertog van Gelderland en graaf van Zutphen. Het zegelstempel toont het wapen van Filips, sigillografisch links met het wapen Gelre, overtopt met hoofdletter G, en rechts dat van de graaf van Zutphen, overtopt met de letter Z. Is het mogelijk dat in Leiden het "Hollandse" zegelstempel van Filips II zonder zijn medeweten werd gebruikt? Is het zegel wel volledig afgedrukt?

Afb. 2.

Zegel van Filips II, hertog van Gelderland en graaf van Zutphen. Antwerpen 20 december 1572. A.C. Zeven. 2007. *Zegels van Wageningen, Wageningen en andere instellingen in Nederland en het buitenland. Liber Sigillorum Wageningensis II*. Publicatie Gemeentearchief Wageningen. 2007. zegel 16.33).

Met toestemming van Willem van Ham, Bergenop Zoom Heraldisch Tijdschrift20 (2014): 105-106 toe ter verduidelijking.

Zegel van Filips II uit de vroegste jaren van de Opstand, 1572-1581

In *Heraldisch Tijdschrift 20* (2014) blz. 71 beeldt Anton Zeven het fragment van een zegel van de Spaanse koning Filips II af, gehecht aan het octrooi voor de oprichting van universiteit te Leiden uit 1575. De schrijver stelt daarbij een aantal vragen, dat alleen de geschiedschrijving kan beantwoorden. Sommige lezers zullen echter ook wel willen weten, hoe het volledige zegel van de koning eruit zag, waarvan in dit geval slechts een brokstuk bewaard is (afb. 1).

Een gravure van het zegel uit de zeventiende eeuw is te vinden in het boekwerk *Sigilla comitum Flandriae* geschreven door de Brugse histo-

Afb. 1.

ricus en rechtsgeleerde Olivier de Wree (1596-1652), die als auteur de Latijnse naam *Olivarius*

Zie voor vervolg blz 106 hierna.

Afb. 2

Vredius gebruikte. De originele editie is in deze taal geschreven en luidt *Sigilla comitum Flandriae et inscriptiones diplomatum ab iis editorum*, uitgegeven in 1639 te Brugge bij Jan-Baptist Kerchove. In het Vlaamse vertaald verscheen het werk in het volgende jaar onder de titel *De Segelen der graven van Vlaenderen ende voorschriften van hunne brieven*.

Interessant voor Noord-Nederlanders is, dat De Wree zich niet beperkte tot het gebied van het graafschap Vlaanderen, maar ook zegels uit aangrenzende gewesten als Brabant, Gelderland en Holland in zijn boek opnam. De gravure van het zegel toont een gehelmde ridder met geopend vizier (afb. 2).

Met de rechterhand heft hij een zwaard, met de linker trekt hij aan de leidsels van het steigerende ros. Het paardendek over het voorlijf is versierd met de wapens van Holland en Friesland; het deel over het achterlijf vertoont de wapenkwartieren van Filips. Het koninklijk wapen is bovenaan in het zegel afgebeeld, gedeukt met de Spaanse koningskroon en omhangen met de keten van de Gulden Vliesorde. Verdere wapenschilden in het zegel zijn die van Holland (links), Zeeland (rechts) en Friesland (onderaan). De schilden van de

graafschappen Holland en Zeeland hebben een parelkroon; dat van de heerlijkheid Friesland is ongekroond. Wat de weergave van de wapens betreft, valt het op dat de blokjes in het laatstgenoemde wapen als staande zijn weergegeven en niet als liggend, zoals later meer en meer gebruikelijk werd.

Het randschrift van het zegel somt Filips' titels op: koning van Spanje, Engeland, Frankrijk en Beide Siciliën (Zuid-Italië en het eiland van die naam), aartshertog van Oostenrijk, hertog van Bourgondië, Brabant en Gelderland, graaf van Holland en Zeeland en heer van Friesland. De genoemde titels geven een aanwijzing naar de datering van de matrijs. Filips mocht zich als erfgenaam van zijn vader keizer Karel V vanaf 1556 koning van Spanje noemen. De Engelse en Franse koningstitels voerde hij in deze periode als man van koningin Maria Tudor (bijgenaamd Bloedige Marie). Formeel moest na haar overlijden in 1558 de titulatuur op de zegels aangepast worden, maar een dergelijke ingreep kost tijd en geld en door de onzekere situatie in het land is het er kennelijk niet meer van gekomen.

Nu de historie. Dat het octrooi voor de stichting van de Leidse universiteit op de naam van een koning staat, waarvan men zich in het opstandige Holland van 1575 verder niets meer aantrok, vloeit voort uit de tijdsomstandigheden. De adel en de steden die zich in 1572 hadden losgemaakt van het Spaanse gezag, bleven hem tot 1581 formeel als hun wettige vorst beschouwen. Op eigen gezag hadden zij echter Willem van Oranje herbenoemd, hun door dezelfde koning afgezette stadhouder. Toen ook Den Haag, het administratief centrum van Holland onder het opstandige gebied kwam te behoren bleven de ambtenaren aldaar de zegelstempels met de naam en titels van de koning gebruiken. Pas in juli 1581 brak men officieel met Filips en zocht een nieuw staatshoofd. De zegels van de oude koning mochten sindsdien niet meer gebruikt worden, want met deze komedie was het toen voorgoed gedaan.

Willem van Ham, Bergen op Zoom